

İnternet ve Demokratik Katılım

A. Evren HOŞGÖR

Dünya, bilim ve teknolojiadaki baş döndürücü gelişmeler ile yeni bir çağın gelişini kutluyor. Siberetik ve genetik teknolojisi 20. yüzyılın yeniliklerinin bir tarafında yerini alırken öteki tarafında ise telekomünikasyon teknolojilerindeki göz kamaştırıcı gelişmeler ardarda sıralanıyor. Bizler, bir yandan bu gelişmelerin toplumsal alanın sınırları içindeki hemen her faaliyetimize hızla yayılmasını izlerken, öte yandan teknolojinin yeni çağın politikası, ekonomisi, güç dağılımı ve toplumsal denetiminin işleyişiyle de hem maddi hem de ideolojik biçimlerde çok yakından ilişkili olacağını fark ediyoruz. Ve soruyoruz: Teknoloji demokratik toplum idealinin neresinde yer alıyor?

Giriş

Son yirmi yılda telekomünikasyon ve bilgisayar teknolojilerinin buluşmasıyla, dünya ölçeğinde bir bilgisayar ağları sistemi ortaya çıktı. Bu ağlar, başta İnternet olmak üzere, birbiriyle iletişim kurmak isteyen insanlar tarafından benimsendi ve iş dünyasında, entellektüel, siyasal ve sosyal yaşamın önemli bir aracı haline geldi. Böylece İnternet'in, demokrasi, siyasal katılım ve sivil toplumla ilgili konuları yeniden düşünmemizi gerektirecek bir potansiyele sahip olup olmadığı üzerine tartışmalar başladı.

Bu makale, demokratik ilkelerin İnternet'e uygulanabilirliği konusundaki belli başlı görüşleri ve iddiaları değerlendirmektedir. Bu görüşlerin kuramsal temellerini ortaya koymakta ve söz konusu ilkelerin uygulanma potansiyelini etkileyen faktörlerin neler olduğunu tartışmaktadır. Bu çerçevede, yalnız-

ca kuramsal tartışmalarla yetinilmeyip, İnternetin 1999 Kocaeli depremi sırasında oynadığı rolü araştıran bir örnek-olay çalışmasına da yer verilmiştir (*). Örnek olay çalışması ile İnternet'in katılımcı demokrasiyi ve kamusal alanı geliştirip geliştiremeyeceğini veya nasıl geliştireceğine yönelik sorulara cevap aranmıştır.

İnternet Nedir?: İnternetin Tarihsel Gelişimine Kısa Bir Bakış

Paul Baran 1962 yılında Rand Corporation tarafından yayınlanan “Yaygınlaştırılmış İletişim Ağı Üzerine“ (On Distributed Communication Network) başlıklı çalışması ile belli bir merkezi yönetim ve kontrol noktası bulunmayan bir sistem önerisinde bulunmuştur. Sistem, herhangi bir noktaya yapılan olası bir saldırı anında o noktanın kaybedilmesi durumunda, ağ kullanıcılarının ağ üzerindeki diğer bilgisayarlarda bulunan veri depolarıyla kuracakları alternatif bağlantılar sayesinde işlerliğini sürdürebilmesi amacına dönüktür. İlk bilgisayar ağları, soğuk savaş döneminde nükleer bir saldırı esnasında ve sonrasında iletişimi korumak amacıyla Amerikan Savunma Bakanlığı İleri Araştırma Projeleri Ajansı (Department of Defense Advanced Research Projects Agency), ARPANET Projesi bünyesinde geliştirilmiştir. Böylece bilim adamları ve araştırma kurumları, uzak noktalarda konumlanmış sunucularını (host machines) birbirleriyle bağlantıya geçirmek suretiyle bilgilerini paylaşmak amacıyla ilk ağı oluşturmuştur: Arpanet'e bağlanan ilk sunucular UCLA (2 Eylül 1969) ve onu takip eden SRI, UCSB ve UTAH' tadır ⁽¹⁾.

(*) Örnek olay çalışması, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Politikaları Çalışmaları Ana Bilim Dalı yüksek lisans programı çerçevesinde hazırlanan “Yeni Enformasyon ve Kominikasyon Teknolojilerinin Toplumsal Örgütlenmedeki Rolü: 1999 Kocaeli Depremi Örneği” konulu yüksek lisans tezi çerçevesinde değerlendirilmiş ve Haziran, 2001 tarihi itibarıyla Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından kabul edilmiştir. Bu süreçte değerli katkılarını gördüğüm hocam Raşit Kaya'ya teşekkürlerimi bir borç bilirim.

(1) UCLA: University of California at Los Angeles, SRI: Stanford Research Institute, UCSB: University of California at Santa Barbara, UTAH: University of Utah.

Bundan sonraki aşama, paket anahtarlama sistemiyle (paket switching technology) bilginin İnternet üzerinde küçük parçalar halinde aktarılmasını sağlayan TCP (Transmission Control Protocol), bilgisayarın web adreslerini tanımakta kullandığı sayısal IP (Internet Protocol) zarfları, bilgisayarlar arasında dosya alışverişini sağlayan FTP (File Transfer Protocol), İnternet üzerindeki ana bilgisayarların listesini tutan Alan Ad Sistemi (DNS, Domain Name System) ve adreslerin uzantılarının (domain) geliştirilmesi oldu ⁽²⁾. 1989 yılında İnternet tarihinin en önemli aşaması sayılan ve çoğu askeri amaçlara hizmet eden ağların yerlerini Ulusal Bilim Vakfının (National Science Foundation) NSFNET'e bırakması ile gerçekleşti. Bu kritik değişimin önemi, askeri amaçlı bir projenin sivil halkın kullanımına açılmasıyla İnternetin sivil insiyatifler tarafından demokratik bir haberleşme ve bilgi aktarım aracı olarak kullanılma potansiyeli taşıyıp taşımadığına yönelik argümanları gündeme getirmesidir. Bunun yanında, ilk zamanlardan beri kullanılan elektronik postaya (e-mail) daha yaygın işlerlik kazandırılmasına ve 1994 yılında World Wide Web'in oluşmasıyla hiperbağlar (hyperlinks) ile metin, grafik, ses ve video bağlarını içeren hipermetin belgelerine (hypertext documents) ulaşılmasına, dolayısıyla İnternetin bu günkü halini almasına yardımcı oldu olmasındır.

Bir başka neden ise, İnternet Servis Sağlayıcılarının (Internet Service Providers), Microsoft gibi büyük yazılım devlerinin ve diğer telekomünikasyon şirketlerinin, sektördeki büyük kar oranlarının varlığını fark etmesi ve bu doğrultuda yatırıma yönelmesidir. 1990'larla birlikte tüketim malları üreten öteki şirketlerin de elektronik ticaret aracılığıyla pazar paylarını artıracabilecekleri ihtimali gündeme gelince, İnternet, ticari yaşamın asli unsurlarından biri olarak düşünölmeye başlandı, Bunun sonucu olarak hızla yazılım programları geliştirildi, sıradan bir kullanıcının dahi kolaylıkla anlayabileceği bir biçime dönüşmüştüröldü ve bilgisayar donanımları ile İnternet bağlantı ücretleri de görece ucuzladı. Bu açıdan bakıldığında ortaya çıkan tablo, politik, askeri, ve ekonomik çıkarların eklemlenmesinden oluşan bir büyük pazarın varlığı

(2) Uzantılar ve Üst Düzey Alan Adları: '.edu' (eğitim), '.com' (ticaret), '.gov' (kamu), '.mil' (askeri), '.net' (ağlar), '.org' (kurumlar). Bunların dışında ülke uzantıları veya çocuklar için eklenen uzantıları da mevcuttur, örneğin '.tr', '.us' ve '.k12' gibi.

ğıdır. İşte bu noktada başta sorduğumuz soruyu yeniden sormamız gerekiyor: *Böyle bir gelişme süreci veri iken genel olarak teknoloji, özel olarak da İnternet demokratik toplum idealinin neresinde yer alır?*

Bir İletişim Aracı Olarak İnternet: İnternet'in Temel Özellikleri ve Bilgi Alışverişini Gerçekleştirme Araçları

Licklider ve Taylor 1968 yılında yayınladıkları “Bir İletişim Aracı Olarak Bilgisayar” (Computer as a Communication Device) adlı kitaplarında bilgisayarın aktif bir iletişim aracı olarak kullanılabileceğini savunmuş ve bugün İnternetin omurgasını oluşturan Bilgisayar Destekli İletişim (Computer Mediated Communication) sisteminin yaşama geçmesi için gereken koşulları tanımlamışlardır. Buna göre, (a) iletişim, etkileşimli ve yaratıcı bir süreç olmalıdır; (b) bu süreç, alışverişlerin hızlı ve kolayca yapılabilmesine olanak tanımalıdır; (c) daha küçük ağların etkileşiminden oluşan büyük bir ağ kurulmalıdır; (d) iletişim, benzer ilgilerin ve ortak çıkarların kesişmesinden oluşmalıdır (Hauben ve Hauben, R, 1997: p.6).

Arpanet'den global İnternet aşamasına geçişte yaşanan süreç ve ilk kullanıcı kitlesinin niteliği, İnternetin sosyal kullanımını, amaçlarını, etkillerini ve sonuçlarını büyük ölçüde belirlemiştir. Bu noktada Licklider ve Tylor'ın öngörülleri ile ağın bu günkü özelliklerinin büyük bir paralellik taşıdığı açıkça ortadadır. Öyleyse İnternet'i diğer iletişim teknolojilerinden ayırdeden bu özelliklerin neler olduğuna bakmakta yarar vardır.

İnternet aracılığıyla herhangi bir bilgi paketi, ister bir sokak ötede isterse dünyanın öteki ucunda bulunsun, alıcısına saniyeler ile ölçülebilecek kadar kısa bir süre içinde ulaşır. Çünkü, merkezi olmayan yapısı (decentralised) yapısı, kullanıcının zaman ve mesafe kısıtlamaları tarafından engellenmesine izin vermez. Bundan ötürü sistem, iki yönden geleneksel iletişim teknolojileri karşısında iki bakımdan büyük bir üstünlüğü sahiptir: İlki hız ve ulaşım; ikincisi ise, göndericinin, alıcının tercih ve koşullarına bağlı olarak aynı anda veya farklı zamanlarda iletişim kurabilmesidir. Buna ek olarak gönderici (sender) alıcı (receiver) ile tercihine ve koşullarına bağlı olarak aynı anda (synchronous) veya farklı zamanlarda (asynchronous) iletişim kurabilir. Sonuç olarak bir yandan bilginin yitirilme olasılığı minimuma indirilirken, öteki yandan da zaman tasarrufu ve kullanım kolaylığı kazanılmış olur. Birbirleriyle karşılaşma olasılığı düşük ya da hiç olmayan kullanıcılar bile İnter-

net'in etkileşimli (interactive) bir sistem olma özelliği sayesinde çeşitli konuları tartışma, çalışma ve paylaşma olanağı elde eder.

Bu nedenle yukarıda belirtilen özelliklerin kolaylaştırdığı bu sistem ile bir çok kaynağa ulaşmak ve kaynaklar arasında alışverişi sağlamak mümkündür. Bu araçları kısaca özetlemek gerekirse, (a) ağ üzerindeki hipermetin belgelerinden oluşan web sayfaları ve bunlardan bir ya da daha fazlasını barındıran web siteleri ile ilgili kaynakların bir araya gelerek oluşturduğu bir İnternet hizmeti olan World Wide Web (WWW); (b) bir bilgisayardan diğerine dosya aktarımı için kullanılan bir İnternet yazılımı olan ve dosyaları kendi bilgisayarınıza indirme (download) ve yükleme (upload) olanağı veren FTP; (c) diğer İnternet kullanıcıları arasında mesaj veya dosya alışverişini sağlayan elektronik posta; (d) kişisel e-postalardan listedeki çok sayıda üyeye mesaj dağıtma olanağı vermesiyle ayrılan en tartışma listeleri (mailing lists), (e) aynı konuda yapılan tartışmaların oluşturduğu ve konularına göre ayrılmış haber grupları (newsgroups) ve duyuru panoları (Bulletin Boards); (f) aynı anda çevrim içi (online) olarak konuşabilen kullanıcıların oluşturduğu sohbet grupları (chat groups); ve (g) fantezi rol yapma oyunlarına dayanan küçük ölçekli sanal topluluklar olan MUD'lar (Multi-User Domain).

Bu araçların tümü İnternet'in bileşenleridir ve bu hizmetler aracılığıyla eğlence, spor, sağlık, eğitim gibi konularda ve hükümet belgeleri ile iş, sanat dünyası ya da bilgisayar hakkında sohbet etmek, görüş alışverişinde bulunmak, tartışmak, araştırmak, ticaret yapmak, hatta aşık olmak ve sanal sex yapmak veya oyun oynamak gibi bireysel ya da kollektif olarak bir çok şey yapabilmek mümkündür. İşte bu noktada tartışmanın asıl eksenini oluşturan konu, böyle bir bileşim çerçevesinde ortak ilgi alanlarına sahip bireysel kullanıcıların bir araya gelerek sanal bir topluluk (virtual community) oluşturup oluşturamayacaklarıdır. Bu konudaki bir argümana göre, İnternet ortamında oluşturulan bu topluluklar, sadece sanal gerçeklik (virtual reality) ile sınırlı kalmayacak, aynı zamanda gerçek yaşam sorunlarının da ortaya konulup, tartışılacağı ve çözümler üretilebileceği bir kamusal alan oluşturarak, İnternet'i birbirinden farklı bir çok söylemin varolabileceği bir demokratik kitle iletişim aracına dönüştürebilecektir. Buna karşılık, bu görüşün bir çok açıdan ütopyik olduğunu savunan ve İnternet'i daha eleştirel bir yaklaşımla değerlendirmemiz gerektiğini öne süren karşı-tezlerin bulunduğu unutulmamalıdır.

İnternet'in Demokratik Potansiyeli Üzerine Tartışma: Karşıt İki Görüş

İnternet'in sosyal ve politik etkileri üzerine yapılan tartışmaların gerisinde kuşkusuz kapitalist toplumun doğası ve teknoloji konusundaki görüş ayrılıkları bulunur. Ancak tüm bu görüşlerin ortak noktası, kapitalist toplumda bireyin giderek daha çok kendi dışındaki etkin güçler tarafından yönetilmeye başlandığı, söz konusu güçlerin belli çıkar çevrelerinin tekelinde bulunduğu, ayrıca bu güçlerin de toplumsal örgütlenmenin hiyerarşik kalıpları ile beraberindeki otoriter toplumsal denetim biçimleri tarafından sınırlandırıldığı, ve temsili demokrasinin içinde bulunduğu krizdir.

Teknolojik determinist yaklaşım, bu sorunlara tek çözümün sanayi devriminden bu yana insanlığın ilerleyişi için tek gerçekçi imkanları sunan teknoloji olduğunu düşünür. Bu yaklaşım, soyut bilginin pratik sorunlara uygulamasını da içine alan teknolojik gelişmenin toplumu daha demokratik ve eşitlikçi bir geleceğe taşıyacağını öne sürer. Ne var ki, teknolojiyi ve teknik gelişmeyi, toplumsal, politik ve ekonomik etmenlerden soyutlayarak ele alan bu yaklaşım pek çok açıdan tartışmaya açıktır. Çünkü bir üretim etmeni olarak teknolojinin kendisi ne üretim sisteminden ne de üretim ilişkilerinden bağımsızdır, tam tersine sosyal, ekonomik ve politik yapıyı belirleyen etmenler tarafından üretilir, geliştirilir ve denetlenir. Bu nedenle teknik gelişmeyi, sosyo-ekonomik sistemin bir bileşeni olarak gören, dolayısıyla teknolojinin demokratik bir toplum oluşturma potansiyelini bu nesnellikçerçevesinde değerlendiren eleştirel bir bakış açısının daha gerçekçi olacağı açıktır.

Teknolojik determinist yaklaşımın, İnternet'in demokratik potansiyeline yönelik iddialarında Yunan Agora'sından ilham aldığı görülür. Kökleri antik Yunanca'ya dayanan demokrasi sözcüğünün, "demokratia" -demos (halk) ve kratos (yönetmek)- halk tarafından yönetilmek anlamına geldiği bilinmektedir. Yunanlılar, Agora adı verilen bir alanda ortak yaşamı ilgilendiren konularda yapılan tartışmalar aracılığıyla kendi kendilerini yönetme, seçme ve seçilme hakkına sahiptiler. Bu yaklaşıma göre de, İnternet, sanal ortamda (digital Agora'da) bir araya gelen bireylerin bizzat kendilerini ve toplumun genelini ilgilendiren çeşitli konular hakkında bilgi edinmesini, özellikle gündemi takip etmesini ve böylece sorunlarını tartışmasını sağlayacak bir kamusal alan oluşturabilme potansiyeline sahiptir. Buradaki ana vurgu, çağdaş bireyin sosyal ve entelektüel izolasyonunu ve yabancılaşmasını ortadan kaldırarak

onda aidiyet duygusu yaratmak, yalıtılmışlığı nedeniyle toplumsal konulara kayıtsızlaşan bireyin yeniden canlandırmak, demokratik katılıma teşvik etmek ve düşünce özgürlüğünü gerçekleştirmektir. İşte İnternet'in cezbedici yanı, bireyin aynı veya farklı düşüncelere sahip diğer birey ve topluluklarla kuracağı etkileşim olanağıdır. Birbaşka deyişle insanın insana olan ihtiyacını gidermeye dönük çeşitli fırsatlar sunabilmesidir. Bu görüşe göre, sanal topluluklar, modernleşmenin sonuçlarına bir direniş olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu noktada eğer İnternet'i demokratik bir kitle iletişim aracı olarak değerlendirmek istiyorsak, ilke olarak demokrasi nosyonu ile modern demokrasinin koşul ve ölçütlerini yeniden gözden geçirmemiz gerekmektedir. Din, dil, ırk, etnik köken, cinsiyet, ekonomik ve politik güç farkı gözetmemek, çıkar gruplarına ayrıcalık tanımamak, eşit temsil hakkını gerçekleştirmek böyle bir yeni demokrasi tanımının vazgeçilmez unsurları olmalıdır. Gerçek demokratik sistem, kamuyu ilgilendiren konuların gün ışığında tartışılması ile vatandaşların düşüncelerini özgürce beyan etmesini, manipule edilmemesini ve bu hakkın hiçbir çıkar grubunun tekelinde bulunmamasını öngörür. Vatandaşların kendilerini doğrudan yönetemediği klasik demokrasi örneğinde bile temsil temel koşuldur. Temsil, oy verme yolu ile seçilen bir gruba vekalet verme alanına gelir. Burada yasamanın etkili ve adil yapılabilmesi için seçen ve seçilenlerin çıkarlarının, temel değerlerinin, beklentilerinin ve uygulamalarının birbirleriyle paralellik göstermesi ve azınlıkların çoğunluk karşısında seslerini duyurabilecek güce sahip olması şarttır. Buna karşılık seçilenlerin de, seçmenlerine sorumlu olduğunun farkında olup, onların çıkarlarına uygun davranmaları gerekir. Gerek seçenler gerek seçilenler, kamunun ortak çıkarlarına ve bu çıkarları güvence altına alan yasalara uyma yükümlülüğü altındadır. Ayrıca çoğunluğun görüş ve çıkarları ile bağdaşmayan karşıt düşüncelerin ve azınlık haklarının da temsil olanağı olmalıdır. Ancak bu koşullarda seçmenin politik, ekonomik ve toplumsal karar alma süreçlerine etkin katılımından söz edebiliriz. Böylece seçmen politik, ekonomik ve toplumsal karar alma sürecinde olası en yüksek katılıma sahip olmuş olur.

Demokrasi ideası, herhangi bir demokratik kitle iletişim aracının, bu bağlamda İnternet kullanımının, yukarıda belirtilen temel esaslara uyulmasıyla gerçekleşebilir. Oysa batı demokrasilerinin, özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki siyasal rejimlerin halen içinde bulunduğu temsil krizi, söz konusu demokratik ilkelerin büyük bir kısmının uygulanmamasının bir sonucudur.

Özellikle eğitim ve sağlık hizmetleri ile, gelir dağılımı ve refah düzeyinde görülen eşitsizlikler, gerek dünya ölçeğinde gerek ülke bazında toplumları kuşatmış, ve vahşi kapitalizmin küreselleşmesi ile de eşitsizliğin ortadan kalkacağına dair herhangi bir umut belirtisi kalmamıştır. Batı temelli bir teknoloji olan İnternetin de aynı sorunlarla ve sınırlılıklarla yüzyüze bulunduğu yadsınamaz bir gerçektir.

Teknolojik determinist yaklaşım, İnternet'in demokratik potansiyeline yönelik argumanlarını beri yandan Habermasın kamusal alan tartışmalarına da dayandırır. Bilindiği gibi Habermas, kamusal alanı, bireyin sosyal yaşantısının büyük bir kısmını geçirdiği, görüş alışverişinde bulunduğu ve politik içerikli tartışmaların yapıldığı yaptığı bir alan olarak tanımlar (Habermas, 1989). Bu alanı, 17. yüzyılın kafelerine (coffehouse), derneklere, şehir meydanlarına ve hatta sokak köşelerine benzetir. Bütün bu alanlar, modern yaşamda halihazırda varlıklarını sürdürse de kamusal alan olarak işlevlerini büyük ölçüde yitirmiştir.

Habermasın burjuva kamusal alanı en temel sosyal ilişkilerin yürütüldüğü, entelektüel faaliyetlerin üretildiği ve tüketildiği, kamunun karşısında kamuyu ilgilendiren konuların ortaya konabileceği bir alandır. Buna göre, katılımcı bireylerin kimlikleri, sosyal statüleri ve söz hakkı eşittir. Bu kültürde anti-otoriter kurum ve tutumlar bir tavır özgürlükçü düşüncenin temelidir. Kamusal alan, gazeteler, dergiler veya kitaplar tarafından beslenir. Habermas, medyanın buradaki ikili ve dönüşümlü rolüne dikkatimizi çeker: Medya, öncelikle haber kaynağı olarak tartışmaları şekillendirir; ikinci olarak da kafelerde yada meydanlarda konuşularları dile getirerek bunların yeniden kamuya dönüşünü sağlar. Tartışma, hem medyanın sanal ortamında hem de kamusal alanın gerçek zamanında gerçekleşir. Pasif medya tüketicisi, aynı zamanda üreticisi olduğu kamu ile buluşarak kamunun içeriğini belirleme ve değiştirme gücüne sahip olur. Böylece kamusal alanda üretilen düşünce ile yazılı medyada çıkan haberler arasındaki koşutluk düşüncenin yeniden üretilmesine olanak sağlayan sosyal bir ortam oluşturur.

Habermas, özünde kamusal alanı bir burjuva alanı olarak tanımlar ve kapitalizmin yayılması ile ortaya çıkan bir süreç olduğunu belirtir (Habermas,1989). Katılımcıların büyük bir kısmını belli ekonomik ve politik çıkarlar çerçevesinde bir araya gelmiş, mülk sahibi ve eğitilmiş bir kesim oluşturur. Ki bunlar, aynı zamanda haber dağılımını, gündem belirlemeyi ve kamuoyu

kontrolünü elinde tutmak isteyenlerdir. Bu olgu, söz konusu egemen grupların kamusal alanın avantajlarını ellerinde tuttuğunu gösterir. Böylece özel çıkarların yükseltilerek kamunun ortak çıkarlarının önüne geçişine şahit olunur. Özetlemek gerekirse, Habermas'ın kurgusunda kamusal alan, sivil toplumun çıkarları ile devlet gücünün ve özel çıkar gruplarının egemenliği arasında sıkışmış durumdadır. Bununla birlikte, kamusal alanın demokrasi ve siyasi alan için hayati bir rol oynadığına inanan Habermas, kamusal alanı bu çıkar gruplarının manipülasyonundan kurtaracak ve yeniden özerkliğine kavuşturacak bir karşı mücadelenin olanaklı olduğunu düşüncesindedir.

İnternetin kamusal alanın oluşumundaki rolüne ilişkin yönelik tartışmalarda çarpıcı önermelerde bulunan Rheingold, "Sanal Topluluklar" (Virtual Communities) adlı kitabında, sohbet odaları veya tartışma listelerini kafelere benzetir (Rheingold 1993). Rheingold'a göre kullanıcıların sanal ortamda bir çok haber kaynağına ve tartışmaya ulaşabilmesi, gündemi takip edebilmelerini ve kamuya yönelik hayati meselelerde söz sahibi olabilmelerini sağlayacaktır. Bu bağlamda teknik ilerlemenin yandaşı olan bu tezin savunucuları, İnternetin, herkesin katılımına olanak tanıyan anarşik yapısı ile yeterli sayıda katılımcı tarafından anlaşılması ve kullanılması durumunda yerel demokrasilerin yeniden canlandırılmasında hayati bir rol oynayacağı görüşündedir. Bu ağlar aynı zamanda teknik yapıları nedeniyle mekansal uzaklıkları ve zaman farklılıklarını ortadan kaldırarak farklı perspektiflerin bir araya gelmesine ve etkileşim içinde bulunmasına olanak verecektir. Böylece katılımcılar e-posta yahut web siteleri aracılığı ile kamuya açık konuları ortaya koyabilecek, tartışmaya açabilecek ve çözüm üretebilecektir.

Bu nedenle ağlar toplumsal hareketleri destekleyecek ve online tartışma olanakları sunabilecek bir yapıya sahip olmalıdır ve gerçek yaşamı ilgilendiren faaliyetleri ve örgütlenmeleri de koordine edebilmelidir. Bu bakış açısına göre İnternet'in etkin kullanımı ile birey egemen sınıflar, devlet ve geleneksel medya karşısında kaybettiği söz hakkını tekrardan elde edebilecek ve onları kendine sorumlu kılabilecektir. Teknolojik determinist yaklaşım, yukarıdaki savlarını İnternet'in doğası gereği demokratik olduğu varsayımına dayandırır. Böyle bir varsayım, İnternet ortamında herhangi bir kontrol ve denetim mekanizmasına ihtiyaç duyulmayacağını veri alır.

Kısaca, teknolojik determinist yaklaşım, İnternet'in, demokratik katılım ve sivil toplumun etkin işleyişi açısından pek çok fırsatlar sunduğu görüşünü

savunur. Örneğin, bağımsız medyanın ve kar amacı gütmeyen ya da belli bir çıkar grubuna hizmet etmeyen sivil oluşumların gelişmesine olanak vererek, bireyi siyasetin alanı içerisine çekerek, kamuyu ilgilendiren konularda gerekli bilgiyi sağlayarak, özgür bir tartışma ortamı yaratarak, vatandaşları teknolojinin kullanımı konusunda eğiterek, kamuya açık ortamlarda gerekli alt yapıyı ve donanımı sağlayarak, İnternet gelecekte demokratik katılımın gerçekleşmesine pek çok katkıda bulunabilir.

Açıkça görülmektedir ki, Rheingold ve benzerlerinin argümanları, neo-liberal ideolojiden ve Batı demokrasilerinin romantik düşlerinden büyük ölçüde esinlenmektedir. Zira neo-liberal görüş, İnternet'in özsel olarak demokratik bir yapıya sahip olduğunu ve bunun dışında başka bir amaçla kullanılmasının mümkün olmadığını varsayar. Ancak bu görüşün ihmal ettiği nokta, Batı demokrasilerinin kapitalizmle güçlü bir biçimde özdeşleştiği ve temellerini kapitalizmin sömürü düzenine dayandırdığıdır. Örneğin büyük şirketlerin telekomünikasyon pazarını ele geçirmesiyle birlikte orijinal İnternet topluluklarının kendilerini korumasının mümkün olmadığı gerçeğini gözardı edilmiştir. Çünkü, bugün amatör oluşumların dev medya şirketleri tarafından üretilen ve büyük yatırımlara ya da profesyonel *know-how*'a dayayan ticari amaçlı web siteleriyle rekabet gücü oldukça azdır. Etkin bir web sitesi tasarımının maliyeti şimdiden büyük rakamlara ulaşmış durumdadır. Bu olgu, bu tür sitelerin tamamen ortadan kalkacağı anlamına gelmese de, zamanla daha az ziyaretçinin bunlara yöneleceğine ve etki alanlarının azaltacağına işaret eder. Özellikle son gelişmeler, İnternet'in, sivil alandan çok ekonomik dünyanın çıkarları ve arzuları doğrultusunda kullanıldığını göstermektedir. Hatta zamanla geleneksel medyanın yaşadığı transformasyona uğrayarak tamamen ticari kaygılara teslim olması olasılığı yüksektir. Örneğin birkaç yıl önce web sitelerinin yancak yüzde dördü gibi küçük bir oran ticari amaçlı iken, bugün yüzde seksenden fazlası kar amaçlı hale gelmiş bulunmaktadır. Bu nedenle İnternet'in özerk bir kamusal alan yaratma potansiyelini değerlendirirken daha dikkatli olmak ve utopik yaklaşımlardan kaçınmak gerekir. Aksi halde, teknolojik determinizmin öngördüğünün tersine demokrasi idealine yarar değil zarar verilmesi kaçınılmazdır.

Ayrıca İnternet'in demokratik katılımı artıracığı yönündeki görüşlerin kendi içinde tutarlı gözükmeyen noktaları olduğunu da vurgulamak gerekir. Örneğin Agora ve Aydınlanma dönemi *coffehouses*'ından yola çıkılarak yapılan analogi, kendi iddialarına ters düşmektedir. Çünkü bu örneklerde sö-

z edilen kamusal alanın toplumun ancak sınırlı bir bölümünü kapsadığı bir gerçektir. Bilindiğı gibi, Yunan Agorası'nda politik eşitlik ve özgürlük sadece yirmi yaşımdan büyük mülk sahibi erkek vatandaşlara özgü bir haktı (Held, 1996). Vatandaş kabul edilmeyen köleler, kadınlar ve göçmenler bu haklardan tamamen yoksundular. Diğer bir deyişle, toplumsal üretimi köleler ve işçi sınıfı yaparken, kamusal alanın katılımcılarını iyi eğitim görmüş, gelir düzeyi yüksek ve kamusal alanın pratiklerine katılabilecek kadar boş zamana sahip vatandaşlar oluşturur. Bu bağlamda nüfusun ancak belli ve ayrıcalıklı bir kısmı demokratik katılımdan yararlanabiliyor ve geri kalanlar bu kesimin kararlarına boyun eğmek zorunda kalıyordu.

Sosyal adeletsizliğin kendini en açık bir şekilde ortaya koyduğu bu örnekler veri alındığında, İnternet'e egemen olan sosyal yapının da benzer sonuçlar doğurması kaçınılmazdır. Nitekim bugün İnternet kullanıcılarının büyük bir bölümü, genellikle toplumun yüksek katmanlarından gelen, bilgisayar donanımlarına sahip olacak kadar varlıklı, İngilizce konuşabilen ve İnternet faaliyetleri için boş zamanı bulunan bireylerden oluşur. Ayrıca İnternet bağlantı olanakları açısından ülkeler arasında da, özellikle gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler veya bölgeler arasında da önemli farklılıklar vardır. Dünya nüfusunun ancak küçük bir bölümü bu teknolojinin nimetlerinden yararlanma olanağına sahiptir ki, bu da, ekonomik, sosyal ve politik ayrıcalıklara sahip olan Birinci Dünya'da yaşayanlardan başkası değildir. Bu bağlamda İnternetin, "teknolojiye sahip olanlar" (technology have) ve "teknolojiye sahip olmayanlar" (technology have-nots) arasındaki uçurumu derinleştirdiğini söylemek yanlış olmaz.

Bir başka kritik nokta ise, Agora'nın dayandığı temel prensip olan doğrudan demokrasinin demokrasi ancak iletişimin kolay sağlanabildiği küçük topluluklarda geçerli olabileceği, buna karşılık kapsadığı alan genişledikçe işlerliğini yitireceğidir. Öyle ki kırsal kesimden kentlere gn etkisiyle metropolleşen şehirlerde (veya ülkenin bütünü göz önüne alındığında) yoğunlaşan milyonlarca vatandaşın bir araya gelerek ortak sorunlarını tartışmasının bugünün gerçekliği içinde olası olmadığı ortadadır. koşullarında imkansızdır. O halde toplumların çok küçük bir kesiminin sahip olduğu bir ayrıcalık olarak olan İnternet'in, pek çok teknik avantaja rağmen, yaygın bir kullanım aracı olarak görülmesi gerçekçilikten uzak bir iyimserliktir.

Öte yandan İnternetin olası etkilerine ve sonuçlarına ilişkin olarak da tartışmalı pek çok husus vardır. Halen pek çok ülkede nüfusun büyük bir bl-

müne haber akışı geleneksel medya tarafından sağlanmakta; eğlence, propaganda, hatta sansür bile televizyon ve radyo ile sınırlı kalmaktadır. Ayrıca İnternet'in geleneksel medyanın kar ve reklam amaçlı gündemini takip ettiği gerçeği göz önünde bulundurulduğunda, onun tek başına bağımsız bir gündem oluşturma potansiyelinin son derece sınırlı olduğu görülecektir. Medya ve eğlence sektöründeki şirketlerin oluşturduğu büyük global ortaklıkların İnternet'in geleceğine yönelik oldukça karlı projelere imza attığı da bilinen bir gerçektir. Örneğin ürün pazarlama (product-distribution system) ve kamuoyu oluşturma (means of opinion control) faaliyetlerinde İnternet şimdiden büyük bir önem taşımaktadır.

Kitle iletişim araçlarının küreselleşmesi, medyayı daha çok küreselleşme propagandası yapmaya ve küreselleşmeyi neredeyse yeni bir ürün gibi pazarlamaya itmektedir. O halde İnternet, demokratik katılımı yaygınlaştırmak bir yana küresel ticaretin bir aracı, hatta ürünü olma riskini taşımaktadır. Bundan ötürü İnternet'te sınırsız ifade özgürlüğünün gerçekleşeceği iddiası oldukça tartışmalıdır. Gerçekte herhangi bir merkezi kontrol mekanizması bulunmasada, İnternet kendi içinde çeşitli araçlarla denetlenebilmektedir. Sistemi yöneten İnternet Servis Sağlayıcılarının ya da tartışma listeleri operatörlerinin, mesaj akışlarını, hatta içeriklerini denetledikleri ve sınırladıkları bir çok örnekte görülmüştür.

Bu tartışmalar ışığında demokrasinin İnternet ortamında kendiliğinden var olacağını ve gelişeceğini kabul etmek güçtür. Her ne kadar teknolojik deterministik yaklaşım, teknolojinin gelecek üzerinde zorlayıcı bir etkisinin bulunacağını ve karşı konulamaz bir değişime yol açacağını öne sürse de, her bir teknolojik gelişmenin avantajları ve yararları yanında kendi dezavantajları ve zararlarını da beraberinde getirdiği bir gerçektir. Bu nedenle yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerinin uygulamalarını ve sonuçlarını değerlendirirken ihtiyatlı ve eleştirel bir bakış açısını elden bırakmamak gerekir.

Bundan sonraki bölümde yukarıda ana tezleri ve önermeleri ortaya konulan karşıt görüşlerin kuramsal çerçeve içerisinde 1999 Kocaeli Depremi örneği alınacak ve söz konusu önermelerden hangisinin/hangilerinin İnternet'in reel kullanımını açısından önem taşıdığı belirlenmeye çalışılacaktır.

İnternetin 1999 Kocaeli Depremi Sırasındaki Kullanımı

İnternet, ülkemize ilk kez 12 Nisan 1993 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi ve Türkiye Bilim ve Teknik Araştırma Kurumu işbirliğiyle hazırlanan TRNET projesi ile adımını atmıştır. Akademisyenlerin, bilim adamlarının, araştırma kurumlarının ve bazı üniversite öğrencilerinin kullandığı ilk ağ, Ankara'da ODTÜ ile Washington'daki Ulusal Bilim Vakfı'nı 64 Kbit ile bağlayan bir altyapıya sahipti. İnternet'in Türkiye'de ancak yeni yeni ve sınırlı olarak yaygınlaştığını unutmamak gerekir. İnternet, telekömünikasyon alanındaki pazarın büyüklüğünü ve karlılığını farkederek büyük sermayenin son bir kaç yıldaki önemli atılımları sonucu yaşantımıza girmiş, daha sonra diğer telekommunikasyon teknolojilerinin de hız kazanması ile Türkiye'nin birçok bölgesine yayılmıştır. Bugün ülkemizde 15 000 alan adını, 10 000 web sitesinin ve 1.2 milyon kullanıcının bulunduğu tahmin edilmektedir. Kişisel ve kurumsal bağlantılar dışında, ülke genelinde 2000'den fazla İnternet-caffenin varlığından söz edilmektedir. Ancak ortalama bir bilgisayarın 1000\$ olduğu ve İnternet bağlantılarının da ayda 7\$ ile 20\$ arasında değiştiği göz önüne alındığında, İnternet kullanımının da, sağlık, eğitim gibi pek çok alanında olduğu gibi eşitsiz bir gelişme kaydettiği ortadadır. Modem ve bilgisayar edinmek, genel bir bilgisayar kullanım bilgisine sahip olmak, bunun yanı sıra İngilizce bilmek, dahası ilgilenebilecek boş vakte sahip olmak gibi toplumun büyük bir bölümünün yoksun olduğu koşullar dikkate alındığında, İnternet'in, pek çok kimse için fazla bir anlam taşımadığını söylemek yanlış olmaz. Özellikle henüz telefon bağlantısının bile bulunmadığı bölgelerde İnternet, bir ayrıcalık olmanın ötesinde bir fantazi niteliğindedir.

İnternet, bugün Türkiye'de kullanıcılarının büyük bir kısmı tarafından daha çok bir eğlence ve sohbet aracı olarak kullanılmaktadır. Eğitim kurumları, yaklaşık 200.000 kullanıcısı ile ikinci sırayı almaktadır. Bunun yanı sıra bazı kamu kuruluşlarının ve bankaların işlemlerini İnternet üzerinden yürüttüğü, bazı şirketlerin de ulaşım ve tatil rezervasyonlarını, kısmen de elektronik ticareti bu yolla yaptığı görülmektedir.

İnternet bağlantısı Türk telekom tarafından lisanslandırılan İnternet Servis Sağlayıcıları (İSS) tarafından sağlanmaktadır. Bu lisans için İSS'ler kapasitelerine uygun olarak Türk Telekom'a yılda 25,000\$ ile 50,000\$ ödemek zorundadırlar. Ülkemizde bugün ellibeş İSS bulunmakta olup, bunlardan yaklaşık on tanesinin pazarın büyük bir kısmına hakim olduğu bilinmektedir. Ha-

len ana kuruluşları (parent company) tarafından finanse edilen ve yüksek altyapı maliyetleri nedeni ile henüz kar elde etmeyen İSS'lerin uzun dönemde abone sayılarındaki ve reklam gelirlerindeki artış veya elektronik ticaretin gelişmesi yoluyla büyük karlar elde etmeleri olası görülmektedir. Pazar payları itibariyle ana kuruluşlar ve onlara bağlı İSS'ler şöyle sıralanabilir: Türkiye'nin en büyük bankalarından biri olan Yapı Kredi ve onun yan kuruluşu olan Süperonline; İXIR ve Garanti Bankası; beyaz ev eşyalarından tekstile kadar geniş bir yelpazesi bulunan Vestel ve VestelNet; Turk.Net'e yaklaşık 25.000 \$ yatırım yapmış olan Sabancı Holding; Türkiye'nin en büyük ikinci GSM operatörü olan Telsime bağlı Webbee; medyanın bir çok alanına el atmış ve özellikle digital televizyon yayını ile büyük kar peşinde olan Doğan Holding ile AmerikanOnline'nın (AOL) birleşmesi ile oluşan Doğan Online. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere Batıda da oldukça karlı olan bu sektörün bizde de zamanla büyük bir gelişme göstereceği bellidir.

Sektörün ve İnternet kullanımının Türkiye'deki profiline ilişkin bu kısa bilgilerden sonra İnternetin deprem sırasında oynadığı role bakabiliriz:

17 Ağustos 1999 03.02 yerel saatinde Richter ölçeği ile 7.4 şiddetinde ve Gölcük merkezli gerçekleşen depremin hemen ardından yaşanan en önemli sorun altyapı ile ilgiliydi. Bölgede elektirik, su ve doğalgaz kesilirken ATM'ler tamamen devre dışı kalmıştı. Yollar kapandığı ve telefon hatları kesildiği için deprem bölgesiyle herhangi bir irtibat olanağı da yoktu. Sarsıntının ilk şoku atlatıldıktan sonra TV ve radyo aracılığıyla deprem ülke genelinde duyuldu. Daha sonra haber almak ve iletişim kurmak amacıyla İnternet kullanılmaya başlandı. Kuşkusuz İnternet'in bu zaman zarfındaki hedef kitlesi deprem bölgesi dışında yaşayan nüfustu.

İnternet arşivlerinden yola çıkarak yaptığımız araştırmada İnternet kullanımının iki aşamalı bir süreç izlediği kaydedildi: (a) bilgi alabilmek amacıyla pasif bir medya aracı olarak kullanılması, (b) iletişim kurmak amacıyla etkileşimli bir medya aracı olarak kullanılması.

İlk aşamada İnternet, geleneksel medyaya benzer biçimde tek yönlü bilgi aktarımı amacıyla kullanıldı. Daha önce İnternet'de web sitesi kurmuş olan gazete, radyo ve televizyon kanallarının sitelerinde depremle ilgili haberler detaylarıyla yer aldı (<http://emedya.sabah.com.tr/sabahgazetesi/deprem>, www.milliyet.com.tr/milliyet/özel/deprem, www.acikradyo.com/progra

[mi_img/deprem_iletisim](#) gibi). Digital ortama aktarılan bu sitelerdeki haberlerin yanısıra sadece sanal ortamda oluşturulmuş olan haber portalları, İnternet Servis Sağlayıcıları siteleri ve arama motorlarının ana sayfaları da depremle ilgili çeşitli bilgileri İnternet ortamına aktarmaya başladı ([www.suonline.com/deprem](#), [www.arabul.com/depremduyurulari](#), [www.ntvmsnbc.com](#) gibi).

İkinci aşamada ise İnternet, kendini yazılı ve görsel medyadan ayıran interaktif bir medya aracı olarak kullanım özelliğiyle ortaya çıktı. Bu aşamada önce mevcut tartışma listeleri sıkça kullanıldı ([stk.bilkent.edu.tr/stk-liste.html](#), [webwormgroup.com/deprem](#), [iq.turk.net/forum/guncel/turkiye](#) gibi). İlk saatlerde durumu anlamak için gönderilen e-postalar kısa bir süre içerisinde yerlerini deprem bölgesindeki ihtiyaçların karşılanmasına yönelik mesajlara bıraktı. Daha sonra mevcut liste ve sitelere ek olarak çeşitli kamu kuruluşları, üniversiteler, araştırma kurumları, sivil toplum örgütleri, dernekler, siyasi partiler ve ticari kuruluşlar tarafından deprem duyurularını ileten ve alan yeni platformların oluşturulduğu gözlemlendi ([www.depremfelaketi.org](#), [www.afetonline.org](#), [www.deprem.gov.tr](#), gibi). Bu web siteleri aracılığıyla depremle ilgili son gelişmeler takip edilebiliyor, gelen mesajlar toplu halde görülebiliyor ve mesajlar yollanabiliyordu.

Web siteleri ve elektronik posta iletileri ile yurt içinde ve yurtdışında yakınlarından haber alamayanlara bilgi verildi, kan anonsları yapıldı, kurtarma ekipleri kuruldu ve bölgedeki halkın ihtiyaçlarına dönük yurt içinde ve yurtdışındaki gönüllülerin ve yardım kampanyalarının organizasyonları yapıldı, bölgeden gelen bilgilerin derlenmesi ile oluşan veri tabanları açıldı, bilgi girişi ve sorgulama servisleri hazırlandı. Bu bilgiler, yardımda bulunmak isteyenleri ihtiyaç sahipleriyle buluşturmak için sürekli güncelleştirildi, yeni yardım kampanyaları ilan edildi ve depreme ilişkin pek çok önemli bilgi kamuya duyuruldu..

ULAKBİM bünyesinde oluşturulan "Deprem Haberleşme Panosu" buna en iyi örneklerden biridir ([deprem.ulakbim.gov.tr](#)). Çoğu ilk iki hafta içinde olmak üzere siteye 17.000'in üzerinde mesaj gönderildiği ve 1.700.000'in üzerinde kullanıcı tarafından ziyaret edildiği saptandı. Ayrıca ULAKBİM'in deprem sonrasında Afet İşleri Genel Müdürlüğü Deprem Araştırma Dairesi web sitesi ile Sağlık Bakanlığı yaralı sorgulama veri tabanına (bunlar bu hizmeti verebilecek kapasitede olmadıkları için) ev sahipliği yaptığı ve gerekli teknik desteği sağladığı görüldü.

Burada amaçlanan, afet anında kritik öneme sahip olan bilgiyi paylaşmak, bunun için de İnternet ortamında veri tabanı yönetim ve paylaşım sistemleri kurmaktır. Öyle ki bireysel yardımlar, ihtiyaçlar, tedbirler ve saha bilgileri önce belli merkezlerde toplanacak, daha sonra ilgili birimlere dağıtılarak kriz masaları ve toplumsal örgütler arasında koordinasyon sağlanacak ve gönüllü olarak çalışabilecek insan kaynakları kayıt altına alınacaktır. Böylece ihtiyaç duyulduğu anda bunları mobilize edebilecek bir sivil toplum oluşturulabilecekti.

Yukarıda sıralanan hedeflerin çoğu deprem öncesi hazırlanmış bir sisteme ve daha önemlisi tanımlanmış bir amaca dayanmamaktadır. Devletin daha önce hazırladığı bazı siteler bulunsa da, bunlarda vatandaşları depreme hazırlayacak profesyonel bilginin bulunmadığı, var olan bilginin de çoğu kez depremden sonra alelacele eklendiği saptanmıştır. Daha sonra bazı veriler İnternet'e aktarılsa dahi bu çalışmaların da devamı gelmemiştir. Örneğin sismo.depren.gov.tr/Bulletin.htm adresinde her ay meydana gelen sismik olayların raporlarının tutulduğu iddia edilmiştir. Kayıtlara girildiğinde görülmüştür ki, ancak haziran ayına kadar olan raporlar mevcuttur. Benzer biçimde aynı siteden ulaşılan bir adreste 1985 yılında Alman ve Türk mühendisler tarafından Sakarya - Bolu hattında bir erken uyarı sistemi kurulduğu ve bu sistemin verilerinin İnternet'e aktarıldığı iddia edilmiş, ancak bakıldığında 1997 yılından sonra herhangi bir verinin bulunmadığı görülmüştür(sismo.depren.gov.tr/sabonet).

Ayrıca gerek deprem sırasında gerek sonrasında İnternet üzerinden yapılan tüm işlemler, mevcut altyapılar kullanılmış olsa dahi, daha çok bireysel çabaların ürünüdür. Örneğin en iyi işleyen sitelerden biri olan Ulakbim (Tubitak'a bağlı olan, dolayısıyla bir kamu kuruluşu olan), siteyi hazırlayanların, destekleyenlerin ve katılımcılarının profili göz önüne alındığında tamamen bir sivil girişim niteliğindedir. İnternet aracılığı ile gerçekleşen öteki etkinliklerin hemen hemen tamamı da sivil örgütlenme tarzlarına dayanmaktadır. Öte yandan bu oluşumları birer sivil toplum örgütlenmesi olarak değerlendirmek de mümkün değildir. Çünkü bunlar, başlangıçtaki ve görünürdeki sivil inisiyatif vurgularına rağmen belli bir sivil toplum bilincinden veya hareketinden doğmamıştır. Telafonların çalışmadığı veya kilitlendiği, TV, radyo ve gazetelerin yeterli düzeyde haber ulaştıramadığı bir ortamda şaşkınlık içinde ne yapacağını bilemeyen insanların, haberleşmek için İnternet'e yönelmekten

başka bir seçeneklerinin bulunmadığı bellidir. İnternet'in, gerek teknik özellikleri gerek sosyal içeriği bakımından etkin bir araç, özellikle olağanüstü hal durumlarında ne denli işlevsel olabileceğini kitleler ancak çok sonra farketmiştir.

Deprem sonrasında İzmit Belediyesi'nden geriye kalan tek sağlam şey İnternet sitesi olmuştur. Depremden önce sitenin içeriğinde bu konuda tek bir bilgi yokken aradan geçen iki sene içinde sitenin ana temasını deprem konusu oluşturmuştur (www.izmit-bld.gov.tr). İzmir Kent Kurultayı'ndan İnet-tr 99 İnternet Konferansı nedeniyle Ankaraya gelen bir grup görevli, daha önce sağlıklı ve işlevsel bir web siteleri yokken, depremle bunun önemini kavradıklarını belirtmişlerdir.

Depremden sonra yukarıda sözü edilen ve bilgi alışverişi amacıyla kurulan çeşitli platformlar yanında pek çok tartışma listesi de oluşturulmuştur. Bu listelere gönderilen e-postalar aracılığıyla kullanıcılar düşünce ve duygularını dile getirmiş ve paylaşmışlardır. İnternet arşivlerinde yaptığımız araştırmaya göre tartışmaların odağındaki ana konu devletin ve sermayenin tutumudur. Örneğin Kızılay veya Sağlık Bakanlığı gibi devlet kuruluşlarının deprem sırasında ve sonrasında gösterdiği acz ve zaafiyet eleştirilmiş, kanıtları bir an önce örtbas etmek için işe koyulan ve insanları diri diri enkazların altında bırakan görevliler suçlanmış, kaçak veya gerekli koşullara uygun olarak yapılmayan binaların sorumlusu olan müteahitler ve kamu görevlilerinin cezalandırılması talep edilmiş, deprem bölgesine yardım taşıyan gönüllülerin görevliler tarafından engellenmesi sert bir dille kınanmıştır. Özellikle Sağlık Bakanı Osman Durmuş'un açıklamalarına gösterilen tepki listelerde büyük bir yer tutmuştur. Hatta Osman Durmuş'un istifa edip etmemesi gerektiğini sorgulayan bir kamuoyu yoklaması yapılmış ve Bakan, katılımcılarının yüzde 98'i tarafından istifaya davet edilmiştir (www.anketci.8m.com). Bunun yanısıra özellikle sansasyonel haber peşinde koşan medya kuruluşları ile toplumun depremedelere karşı hassasiyetini sömüren ve depremi kendi çıkarlarına alet eden şirketlere yönelik tepkiler de açıkça dile getirilmiştir.

Yapılan değerlendirmeden çıkan en önemli sonuç, İnternet'in, özellikle deprem sonrası mevcut kullanıcılar tarafından yoğun olarak kullanıldığıdır. Halen bir çok sitenin artçı şokları anında duyurduğu ve deprem bağlantılarını (link) aktif tuttuğu gözlenmektedir. Hazırlanan ve uygulamaya konulan bir çok projenin artık İnternet'i de kapsadığı ve bilgi aktarımı açısından İnter-

net'e en önemli yeri verdiği gözlenmektedir (www.afetonline.org, www.sg.org gibi). Depremden sonra sorumlulardan kimlerin suçlandığına ve neden suçlandığına, haklarında ne tür işlem yapıldığına dair haberler veren, hatta deprem davalarını takip eden ve bu konuda kamuya bilgi veren siteler kurulmuştur. Bu konudaki çalışmalarını denetlemek, suçluları kamuoyu önünde teşhir etmek ve kanun yoluyla cezalandırılmasını sağlamak için gönüllü çalışmaya aday avukat, mühendis, mimar ve gazetecilerden oluşan sivil örgütlenmeler önerilmiştir.

Ancak zamanla bu konudaki tartışmaların giderek azaldığı ve yerlerini salt kurtarma çalışmalarının organizasyonuna dair haberlere ve yardım kampanyalarının duyurularına bıraktığı görülmektedir. Haberleşme ve bilgi alışverişi dışında güdülen ve uzun vadede gerçekleşmesi öngörülen asıl amaçtan, İnternet aracılığı ile kamu oyu oluşturma düşüncesinden, giderek uzaklaşıldığı; sivil toplum örgütlerini destekleyen projelerin büyük bir kısmının hayata geçmediği, buna dair sitelerin önemli bir bölümünün de bugün işlerliğini yitirdiği saptamalarımız arasında yer almaktadır.

Bu saptamaların nedenleri araştırıldığında, İnternet'in, gerçekte, kendine ait bir gündem yaratma potansiyeline sahip olmadığı görülmektedir. Deprem örneğinde görüldüğü gibi İnternet'de oluşan gündem geleneksel medyanın gündeminden farklı bir seyir izlememiştir. Geleneksel medyanın, gerek çıkarları gereği gerekse sansüre maruz kalması nedeniyle deprem konusunda takındığı tavır da son derece çelişik bir seyir izlemiştir. Örneğin medyanın başlangıçtaki eleştirel tutumu kısa bir süre sonra sönümlenmiştir. Çünkü depremle gün ışığına çıkan olgular, sistemin çarpıklıklarına ayna tutmaya, özellikle kamu otoritesine yönelik eleştiriler 'kutsal' devlet imajına gölge düşürmeye başlayınca medya manüplatif bir manevra ile susmuş veya susturulmuştur. Buna en iyi örnek, Kandilli Rasathanesi'nin yabancı kaynakların açık verilerine rağmen depremin şiddeti konusundaki açıklamasında (7.4 iken 6.7 olduğu) uzunca bir süre diretmesi ve medyanın buna alet olmasıdır. Benzer biçimde depremden sonra yapılan TV tartışma-şovlarında fay hattının Marmara Denizi'ndeki asıl bulunduğu bölgeden 25 km uzağa kaydırıldığı görülmüştür. Fay hattının tam üstünde Türkiye GSMH'sının üçte birini oluşturan sanayi bölgesinin varlığının, inşaat sektöründeki büyük vurgunların, imar yasasındaki açıkların, belediyelerdeki rüşvet skandalları ve yolsuzlukların tartışılması gerekirken, medya, dikkatleri birkaç müteahhit ve kamu çalışanının

kusuruna yöneltmiştir. Televizyonlarda depremle ilgili haberler klip estetiği içinde “reality show” lara dönüştürülürken, asıl sorunlar es geçilmiştir.

Medyanın başlangıçtaki eleştirel tutumunun, özellikle devletin işe yaramazlığına ilişkin vurgusunun gerisindeki temel saikin, devletin küçültülmesini ve özelleştirmeleri savunan görüşlerin haklılığını kanıtlamak olduğu bir gerçektir. Yıllardır çoğu medya organının söylemine, devletin ekonomik ve sosyal alandan elini çekmesini isteyen, demokratikleşmenin ve toplumsal çıkarın ancak STK eliyle gerçekleşebileceğini öne süren tezlerin hakim olduğunu bilmeyen yoktur. Kanımızca medyada AKUT’un abartılı bir biçimde öne çıkarılması, buna karşılık maden işçilerinin başarılı ve fedakarca çabalarından hiç söz edilmemesi, bu eğilimin çarpıcı bir göstergesidir.

Bu gerçekler ışığında İnternet’den ne beklenebilir? Bir kere şurası açıktır ki, *real* dünyanın tüm aracı kurumları kendi yarattıkları web siteleri aracılığıyla hegemonyalarını kurmak, sanal ortam koşullarından yararlanarak enformasyon/dezenformasyon alanlarını genişletmek olanağına sahiptir. Çünkü, doğası gereği İnternet herkese açık olsa da, herhangi bir web sitesinin belli bir etkinliğe sahip olması için İnternet ortamında da ekonomik bir gücün varlığı şarttır . Bir başka deyişle piyasa mekanizmaları ve yasaları İnternet’te de geçerlidir. Ayrıca göz önünde bulundurulması gereken bir diğer husus, İnternet’in bir demokratikleşme aracı olarak kullanılmasını ve sanal dünyada sivil toplum örgütlenmelerinin gelişmesini kimlerin desteklediğidir. Türkiye’de bilgi toplumuna ulaşmak yolunda kat edilmesi gereken uzun yolda en önemli kilometre taşlarından birinin devletin hizmetlerde ve yönetimde dijital bir altyapı oluşturması olduğunu vurgulayan Türkiye Bilişim Vakfı ‘nın (TBV) başkanı, sermayenin önde gelen isimlerinden biri olan Faruk Eczacıbaşı’dır. Bilişim sektörünün en önemli şirketlerinin temsilcilerini biraraya getiren ve bilgi toplumuna ulaşma doğrultusunda öneriler geliştiren, projeler oluşturan bir örgüt olan bu vakıf, Sivil Toplum Kuruluşları’nın devletin çekildiği alanlarda önemli görevler üstlenebileceği görüşündedir

Dünyadaki mevcut pek çok örneğinde olduğu gibi (www.democracyonline.org.uk) bizde de demokratik ve adil bir topluma ulaşmanın yolunun dijitalleşmekten ve milletvekillerine ya da siyasilere elektronik posta yolu ile ulaşmaktan geçtiğini öne sürenler çıkmaktadır (egemenlik-ulusundur.net). Oysa istifa talepleri ile sokağa dökülen binlerce memur, işçi ve öğrencisini dikkate almayan bir devletin kendisine gönderilecek elektronik postaları cid-

diye alacağını sanmak son derece naif bir düşüncedir. İnternet aktivitelerinin kendi sanallığı içinde boğulması ihtimali çok daha yüksektir.

Sonuç

Teorik tartışmaların ve örnek olay çalışmasının ortaya koyduğu gibi İnternet, giderek ticarileşmektedir. Ayrıca hiç bir biçimde egemen güçlerin kontrolü dışında olmadığından, İnternet'te farklı ve alternatif bir kültür yaratma olanağı da yoktur. İnternet, mevcut kültürü ve egemen ideolojileri yansıtmaktan ve yeniden üretmekten öteye geçmemektedir. Tek başına ve kamunun tamamına dönük özel bir gündem yaratma gücüne sahip olmadığı gibi toplumsal diyalog için gerçek anlamda katılım olanakları sunmaktan da oldukça uzaktır. 1999 Kocaeli depreminin gösterdiği gibi muhalif güçlerin öncelikle etkin bir iletişim sistemine gereksinimi vardır. Dickson'ın ünlü kitabı 'Alternatif Teknoloji'de vurguladığı gibi toplumsal ve politik dönüşümü sağlayacak alternatif bir teknoloji için önce alternatif bir toplum gerekmektedir. Her ne kadar yeni teknolojiler birtakım önemli fırsatlar içerse de, bu teknolojileri (buna İnternet de dahildir) insanlığın genel-ortak çıkarları doğrultusunda üretten, kullanan ve denetleyen toplumsal güçler olmaksızın teknolojiden olumlu sonuçlar beklemek mümkün değildir. Meksika yerlilerinin haklarını savunan Zapatista'ların kamu oyu yaratma ve hegemonya alanını genişletme açısından İnternet'ten büyük ölçüde yararlandıkları bir gerçek olsa da, gerillaların global başarısı hiç bir biçimde enformasyon teknolojilerini kullanmalarına bağlanamaz. Başarının ardındaki sırrın, güçlü, etkin ve *reel* bir askeri ve politik örgütün varlığı ile teknolojinin yukarıda belirtilen amaçlar ve halkın çıkarları doğrultusunda kullanılması olduğu unutulmamalıdır.

İnternet, gerçek siyasal örgütlenmeler temelinde ve politik hedefler doğrultusunda kullanılmadıkça, deprem örneğinde görüldüğü gibi düzen içi tartışmalarla sınırlı kalmaktan kurtulamaz. Ancak sistemdeki aksaklıkların ortaya konmasına ve tartışılmasına imkan veren bir kullanım, İnternet'i, ileriye dönük toplumsal ve siyasal dönüşümün etkili bir aracı haline getirebilir. Bu da siyasal örgütlenmenin, yani demokratik kitle örgütlerinin, siyasal partilerin, sendikaların varlığıyla mümkündür. İnternet, ancak bu koşullarda sessiz yığınların dili olma, onları bilgilendirme, harekete geçirme ve bu yolla statükoya karşı bir sivil direniş aracı olma işlevini yerine getirebilir. İnternet'in böyle bir kırılma noktası oluşturma potansiyeline sahip olduğu tümünden reddedilemez. Ne var ki, siyasal bir hedefi ve perspektifi olmayan hiçbir oluşu-

mun, ister gerçek ister sanal dünya olsun, hiçbir yerde ve sistemde radikal bir dönüşümü gerçekleştirmesi veya ona yardımcı olması mümkün değildir.

Kaynakça

- 1) BARBER, B. (1984). *Strong Democracy: Participatory Politics For a New Age*, University of California Press, Berkeley.
- 2) BOLLIER, D. (1995) *The Future of Community and Personal Identity in the Coming Electronic Culture*, Aspen Ins., Washington.
- 3) CASTELLS, M. (1996). *The Information Age : Economy, Society and Culture Vol I: The Rise of the Network Society*, Blackwell, Oxford.
- 4) CASTELLS, M. (1997). *The Information Age : Economy, Society and Culture Vol II: The Power of Identity*, Blackwell, Oxford.
- 5) CASTELLS, M. (1999). *The Information Age : Economy, Society and Culture Vol III: The Informational City*, Blackwell, Oxford
- 6) COHEN, J., ARATO, A. (1992). *Civil Society and Political Theory*, MIT Press, Cambridge
- 7) DAVIS, J. HIRSCHL, T., STACK, M. (Eds.). (1997). *Cutting Edge: Technology, Information, Capitalism and Social Revolution*, Verso, London.
- 8) DICKSON, David. (1974), *Alternative Technology and the Politics of Technical Change*, Collins.
- 9) HABERMAS, J. (1989). *The Structural Transformation of the Public Sphere*, MIT Press, Cambridge.
- 10) HAUBEN, M., HAUBEN, R. (1997). *Netizens: On the History and Impact of Usenet and the Internet*, IEEE Computer Society Press, California.
- 11) HELD, D. (1996). *Models of Democracy*, Standford University Press, California.
- 12) HIRSCHKOP, K. (1998). "Democracy and the New Technologies", in McChesney, R.W., Wood, E.M., Foster, J.B. (Eds.), *Capitalism and The Information Age: The Political Economy of the Global Communication Revolution*, Monthly Review Press, New York.
- 13) McCHESNEY, R.W. (1998). "The Political Economy of Global Communication", in McChesney, R.W., Wood, E.M., Foster, J.B. (Eds.), *Capitalism and The Information Age: The Political Economy of the Global Communication Revolution*, Monthly Review Press, New York.
- 14) MITCHELL, B. (Ed.). (1997). *The Harvard Conference on Internet and Society*, O'Reilly and Associates, California.
- 15) PORTER, D. (Ed.). (1997) *Internet Culture*, Routledge, London.

- 16) RHEINGOLD, H. (1993). *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*, Addison-Wesley, New York.
- 17) SMITH, M, KOLLOCK, P. (Eds.). (1998). *Communities in Cyberspace*, Routledge, London.

Web Siteleri

- 1) BARBER, B. (1998). Which technology and Which Democracy?, <http://m-i-t.mit.edu/articles/barber.html>.
- 2) BARLOW, J.P. (1996). Declaration of Cyberspace, <http://info.bris.ac.uk/~lwmdcg/DofI.html>.
- 3) BRUCKMAN, A. Democracy in Cyberspace: Lessons from a Failed Political Experiment, <http://www.mit.edu/afs/athena.mit.edu/org/w/womens-studies/OldFiles/www/bruckman.html>.
- 4) CLEAVER, (1994). The Zapatistas and the Electronic Fabric of Struggle, <http://www.isoc.org/isoc/whatis/conferences/inet/96/proceedings>.
- 5) LAWLEY, E.L., (1992). Discourse and Distortion in Computer-Mediated Communication, <http://www.itcs.com/elawley/discourse.html>.
- 6) MAGAZINER, I., (1998). Democracy and Cyberspace: First Principles, http://www.media-in-transition.mit.edu/articles/session4_m1.html.
- 7) MILLAR, C., WILLIAMS. Citizens, communities and the Internet, D.BTLabs, <http://www.labs.bt.com/ourwork/cnet>.
- 8) MITCHELL, W., RHEINGOLD, H., SLOUKA, M., (1995). Digital Thinking: Public Life in Electropolis, <http://www.feedmag.com/95.08dialog>.
- 9) MOORE, R.K. (1997). "Democracy and Cyberspace", presented at International Conference on Discourse and Decision Making in the Information Age, <http://www.nettime.org/nettime.w3archive/199710/msg00004.html>.
- 10) SCHUDSON, M., (1998). Changing Concepts of Democracy, <http://www.media-in-transition.mit.edu/articles/schudson.html>.
- 11) SHAPIRO, A. (1995). Who Owns Cyberspace? (and can they control it): Street Corners in Cyberspace, <http://www.corpwatch.org/trac/internet/whoowns/streetcorners.html>.
- 12) TECHNOREALISM (1999). Technorealism Principles, <http://www.technorealism.org>.